REFERENCE

1. Sidikova, Shohsanam. “NOFILOLOGIK TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARINING CHET TIL O‘RGANISHGA BO‘LGAN EHTIYOJLARI VA TIL O‘QITISHNING O‘ZIGA XOSLIGI.” Innovations in Science and Technologies 2, no. 5 (2025): 367–374. DOI: 10.5281/zenodo.15570258.
2. Juraeva, M. Y. “Nofilologik ta’lim yo‘nalishi talabalarining nutqiy ko‘nikmalarini kompleks yondashuv asosida rivojlantirish.” O‘zbekistonda xorijiy tillar 10, no. 4 (57) (2024): 116–131. DOI: 10.36078/1730099444 .
3. Ibrohimova, Marhaboxon. “NOFILOLOGIK YO‘NALISH TALABALARIGA CHET TILLARINI O‘QITISHDA KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISH SHARTLARI.” Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiy* 2, no. 16 (2023): 25–28. DOI: 10.5281/zenodo.8004124 .
4. Atadjanova, Sh. “ЧЕТ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.” Zenodo, 2023. DOI: 10.5281/zenodo.7930948.
5. “O‘ZBEKISTONDA CHET TILLARINI O‘QITISHDA MOTIVATSIYA-METOD MAMAMASI VA AHAMIYATI.” Zenodo, 2025.
6. “Nofilologik OTMlarda xorijiy ta’limni takomillashtirishda didaktik materiallardan foydalanish masalalari.” Chirchiq davlat pedagogika universiteti.

O‘ZBEK VA INGLIZ LINGVOMADANIYATIDA “XAZINA–TREASURE” KONSEPTINI QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQ ETISHNING NAZARIY TAMOYILLARI

Parmonova Nasiba Amriddin qizi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
nasibaparmonova249@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda o‘zbek va ingliz tillaridagi “xazina–treasure” konseptini qiyosiy-tipologik va milliy-madaniy jihatdan tadqiq etishning asosiy nazariy tamoyillari yoritiladi. “Xazina” va “treasure” birliklarining lug‘aviy ekvivalentligi ularning konseptual va lingvomadaniy mazmuni to‘liq mos ekanligini anglatmasligi asoslanadi. Qiyosiy tahlilda konseptning semantik tuzilishi, baholash funksiyasi, birikuvchanligi, metaforik modellari va real kontekstdagi qo‘llanishini bir xil mezonlar asosida o‘rganish zarurligi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: xazina, treasure, konsept, lingvomadaniyat, qiyosiy-tipologik tahlil, ekvivalentlik, *tertium comparationis*, qadriyat.

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarini inson tafakkuri, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari bilan bog‘liq holda o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Shu nuqtayi nazardan o‘zbek tilidagi “xazina” va ingliz tilidagi “treasure” birliklari qiyosiy-tipologik tahlil uchun muhim material hisoblanadi. Mazkur birliklar lug‘aviy jihatdan o‘zaro yaqin bo‘lsa-da, ularning semantik ko‘lami,

qo‘llanish xususiyatlari va baholash imkoniyatlari turli lingvomadaniy muhitlarda bir xil bo‘lmasligi mumkin.

A.Wierzbicka tilning lug‘aviy tarkibini madaniyatning muhim qadriyatlarini anglash imkonini beruvchi vosita sifatida baholaydi. Olimning “kalit so‘zlar” haqidagi qarashlariga ko‘ra, ayrim leksik birliklar muayyan madaniyatning ma’no va qadriyatlar tizimini aks ettiradi[1]. Shu asosda “xazina” va “treasure”ni faqat lug‘aviy muqobil sifatida emas, balki qadr, boylik, meros va saqlanishga loyiq obyektlar haqidagi tasavvurlarni ifodalovchi birliklar sifatida o‘rganish zarur.

F.Sharifian madaniy konseptuallashuvlarni til jamoasining tarixiy va ijtimoiy tajribasi bilan bog‘laydi [2]. G.B. Palmer ham til birliklarining ortida madaniy tajriba bilan aloqador tasavvurlar mavjudligini ta’kidlaydi [3]. Demak, “xazina–treasure” konseptining milliy-madaniy mazmunini faqat lug‘aviy ta’rif orqali aniqlash yetarli emas. Uning real nutqda qaysi obyekt, shaxs, bilim, meros yoki boshqa qadriyatlarga nisbatan qo‘llanishi ham hisobga olinishi kerak.

O‘zbek tilshunosligida Sh.Safarov til va bilish jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligini ta’kidlaydi [4]. D.U.Ashurova va M.R.Galiyeva esa til birliklari ma’nosining konseptual bilim va kontekst bilan aloqadorligini ko‘rsatadi [5]. Bu qarashlar “xazina” va “treasure”ni faqat semantik birlik sifatida emas, balki qadriyat va baholash kategoriyalari bilan bog‘liq konsept sifatida tahlil qilishga imkon beradi.

Til va madaniyat munosabatini o‘rganishda E.Sapir va B.L.Whorf qarashlari alohida o‘rin tutadi [6; 7]. Biroq zamonaviy tadqiqotlarda bu munosabat kuchli deterministik shaklda talqin qilinmaydi. J.A.Lucy til va tafakkur o‘rtasidagi aloqani empirik mezonlar asosida tekshirish zarurligini ta’kidlaydi [8]. Shu sababli biror tilda aniqlangan alohida farqni darhol milliy mentalitet belgisi sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan ehtiyotkorlikni talab qiladi.

“Xazina–treasure” konseptining muhim jihati uning qadriyat va baholash mazmuni bilan bog‘liqligidir. “Xazina” yoki *treasure* muayyan obyektni nomlash bilan birga, unga yuqori qiymat berishni ham ifodalaydi. V.I. Karasik konseptlarni o‘rganishda qadriyat komponentiga alohida e’tibor qaratadi [9]. Ingliz tilidagi *national treasure, cultural treasure* yoki o‘zbek tilidagi *ilm xazinasi, madaniy xazina, bebaho xazina* kabi birikmalar mazkur konseptning moddiy boylik doirasidan tashqariga chiqishini ko‘rsatadi. Biroq bunday misollar milliy farqni isbotlash uchun yetarli emas; ular real til materiallari bilan tekshirilishi lozim.

Qiyosiy-tipologik tadqiqotda ikki til materialini bir xil mezon asosida tahlil qilish muhimdir. C. James kontrastiv tahlilda ikki til hodisalarini tizimli ravishda solishtirish zarurligini ko‘rsatadi [10]. T.P. Krzeszowski esa qiyoslashda umumiy asos, ya’ni *tertium comparationis*ni belgilash zarurligini ta’kidlaydi [11]. “Xazina–treasure” konsepti uchun bunday umumiy asos sifatida “yuqori qiymatga ega va saqlashga loyiq obyekt yoki hodisa” haqidagi konseptual mazmundan foydalanish mumkin.

Shu asosda har ikki tilda “xazina” va “treasure”ning lug‘aviy ma’nolari, turg‘un birikmalari, metaforik modellari, frazeologik va paremiologik qo‘llanishlari hamda baholash funksiyasi bir xil tartibda o‘rganilishi lozim. Qiyosiy tahlilning ishonchliligi uchun materiallarning janriy va funksional jihatdan mutanosib bo‘lishi

ham zarur. Connor va Moreno qiyosiy tadqiqotlarda matnlarning umumiy qiyoslash asosiga ega bo‘lishi va kontekstual sharoitlarning imkon qadar moslashtirilishini muhim deb hisoblaydi [12].

Shuningdek, tarjima ekvivalentligini konseptual tenglik bilan aynanlashtirish mumkin emas. “Treasure” va “xazina” ikki tilli lug‘atlarda o‘zaro muqobil sifatida berilgan bo‘lsa-da, ularning barcha kontekstlarda semantik va pragmatik jihatdan to‘liq mos kelishi shart emas. Shu sababli tarjima materiallari yordamchi manba sifatida, asosiy xulosalar esa har bir tilning ichki manbalari, original matnlari va korpus materiallari asosida tekshirilishi maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, “xazina–treasure” konseptining o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlash faqat lug‘aviy muqobillikni belgilash bilan cheklanmasligi kerak. Konseptning semantik tuzilishi, baholash xususiyati, metaforik modellari va real kontekstdagi qo‘llanishi bir xil mezonlar asosida qiyoslanishi lozim. Bunday yondashuv “xazina–treasure” konseptining umumiy va differensial belgilarini, universal va milliy-madaniy komponentlarini ilmiy asosda aniqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. – New York; Oxford: Oxford University Press, 1997.
2. Sharifian F. *Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language*. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2017.
3. Palmer G.B. *Toward a Theory of Cultural Linguistics*. – Austin: University of Texas Press, 1996.
4. Safarov Sh. *Kognitiv tilshunoslik*. – Jizzax: Sangzor, 2006.
5. Ashurova D.U., Galieva M.R. *Cognitive Linguistics*. – Tashkent: VneshInvestProm, 2018.
6. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science // *Language*. – 1929. – Vol. 5, No. 4.
7. Whorf B.L. *Language, Thought, and Reality*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1956.
8. Lucy J.A. *Language Diversity and Thought*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
9. Карасик В.И. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. – Волгоград: Перемена, 2002.
10. James C. *Contrastive Analysis*. – Harlow: Longman, 1980.
11. Krzeszowski T.P. *Contrasting Languages: The Scope of Contrastive Linguistics*. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1990.
12. Connor U.M., Moreno A.I. Tertium Comparationis: A Vital Component in Contrastive Rhetoric Research // *Directions in Applied Linguistics*. – Clevedon: Multilingual Matters, 2005.